ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1911 ΑΡΙΘ. 12

Ο
"ΑΡΓΟΣ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ
Γ. ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Θ. Α. ΚΑΛΟΓΕΡΙΚΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΤΑΚΗΣ Μ. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΤΟ ΜΟΝΟΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΓΡΑΦΕΙΟΝ
ΑΠΟΚΟΜΜΑΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ
ΟΔΟΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 9—ΤΗΛΕΦ. 75-56
— ΑΘΗΝΑΙ —

ΖΥΘΟΣ ❋ ΦΙΞ
ΠΑΓΟΣ ❋ ΦΙΞ

Ἀπόσπασμα "ΒΡΑΔΥΝΗΣ,,
Χρονολογία 28 ΦΕΒ. 1932

ΑΙ ΕΠΙΦΥΛΛΙΔΕΣ ΤΗΣ "ΒΡΑΔΥΝΗΣ,,

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ *

Τὸ πρόβλημα, γύρω ἀπὸ τὸ ὁποῖον διεξήχθη ἡ μονομαχία Βλάχου—Ροΐδου, εἶνε ἕνα πρόβλημα ποὺ ἐξακολουθεῖ ἀκόμη καὶ σήμερον νὰ χωρίζη φιλοσόφους καὶ κριτικούς. Διατηρεῖ συνεπῶς ὅλην τὴν ἐπικαιρότητα τῶν ζωντανῶν προβλημάτων, ποὺ δὲν εὑρῆκαν τὴν λύσιν των, ἀλλὰ τώρα τὸ κάμνει ἀκόμη ἐπικαιρότερον ἡ ἀπὸ μηνὸς ἔρευνα τοῦ περιοδικοῦ «Ἐργασία», σχετικῶς μὲ τὴν χαλάρωσιν τῆς φιλολογίας μας, καὶ αἱ ἰδέαι αἱ ὁποῖαι ἀνεκινήθησαν ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐρεύνης αὐτῆς. Ἀλλὰ ἂς συνεχίσωμεν, πρῶτα, τὴν περιγραφὴν τῆς μονομαχίας τῶν δύο παλαιῶν ἱπποτῶν.

Ὁ Ἄγγελος Βλάχος, εἰς τὴν ἐπίκρισιν τῆς ἐκθέσεως τοῦ Ροΐδου ἔγραφε μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὅτι κανένας ποτὲ κριτικὸς δὲν ἐφαντάσθη ὅτι οἱ ποιηταὶ φυτρώνουν ὅπως «οἱ ἀμανῖται εἰς τοὺς καστανεῶνας μετὰ τὰς βροχὰς τοῦ φθινοπώρου». Βέλος θανάσιμον, ἀπὸ φαρμακερὰν ἀρχιλοχικὴν φαρέτραν. Ἀλλὰ ἔπεσεν ἐπάνω εἰς πανοπλίαν ὁλόσωμον. Ὁ Ροΐδης τὸ δέχεται ἀτάραχος καὶ τὸ... στρέφει ἐναντίον τοῦ ἀντιπάλου του. Δὲν φυτρώνουν ὅπως οἱ ἀμανῖται; Ἔ, λοιπόν! Ἔτσι... ἀκριβῶς φυτρώνουν. Καὶ διὰ νὰ στηρίξη ὁ Ροΐδης τὴν γνώμην του ἐπικαλεῖται τὸ κῦρος τοῦ Ταὶν, τοῦ «πρώτου διδάξαντος» τὴν θεωρίαν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος: «Ὅπως ἐξετάζομεν τὴν ἐξήγησιν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀραβοσίτου, τῆς βρώμης ἢ τῆς ἀλόης, ἔτσι πρέπει νὰ ἐρευνῶμεν καὶ τὴν ἠθικὴν διὰ νὰ κατανοήσωμεν τὴν γέννησιν οἱασδήποτε ποιήσεως ἢ τέχνης». Καὶ ὁ Ροΐδης προσθέτει: «Ἂν τοὺς ἀμανίτας ἀντικαταστήσωμεν μὲ τὸν ἀραβόσιτον, εἰς τὴν ἀνωτέρω περικοπὴν περιέχεται αὐτολεξεὶ ἡ παρομοίωσις τὴν ὁποίαν ὁ ἐπικριτής μας παρέθεσεν ὡς παράδειγμα ἄκρας οὐτοπίας».Καὶ μαζὶ μὲ τὸν Ταίν, τὸν μέγα ποντίφηκα τῆς σχολῆς, τῆς ὁποίας τὰ καινοφανῆ τότε δόγματα ὁ Ροΐδης πρεσβεύει μὲ τὸν φανατισμὸν τοῦ νεοφωτίστου, ἐπικαλεῖται συμμάχους του εἰς τὴν ἄμυναν τῶν ἐπάλξεών του στρατιὰν ὁλόκληρον συγγραφέων — φιλοσόφων, φιλολόγων, αἰσθητικῶν. Ἐνῷ συγχρόνως κατακρίνει μὲ δηκτικὴν δριμύτητα τὸν ἀντίπαλόν του, διότι ἀποφεύγει νὰ ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην τῆς γνώμης του καὶ καταφεύγει διαρκῶς εἰς τὴν παράθεσιν περικοπῶν καὶ ἀποσπασμάτων!! Ἀλλὰ μαζὶ μὲ τοὺς ξένους συγγραφεῖς, ὁ Ροΐδης ἐπικαλεῖται τὴν μαρτυρίαν τῆς ἱστορίας καὶ ἐπιμένει κυρίως, σύμφωνα μὲ τὰς τεχνοκριτικὰς θεωρίας τῆς «ἱστορικῆς» λεγομένης σχολῆς, εἰς τὸν συγκριτικὸν παραλληλισμὸν τῶν μεγάλων ποιητῶν μὲ τὴν ἐποχήν των: «Μέχρι σήμερον δὲν ὑπάρχει παράδειγμα ποιητοῦ ποὺ νὰ διεζεύχθη τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον, δηλαδὴ τὴν πατρίδα του καὶ τὴν ἐποχήν του. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ποιητικωτάτη πραγματικότης περιέρρεε τὸν ποιητὴν μὲ ἀτμόσφαιραν φωτός, χωρὶς τὴν ἐλαχίστην σκιάν. Ἡ ἀρχαία πολιτεία, ποὺ κατεδίκαζε μόνον τὸν δοῦλον εἰς ἐργασίαν, ἐπέτρεπεν εἰς τὸν πολίτην νὰ ἀναπτύσσῃ ἀπερισπάστως, μὲ τὴν παλαίστραν καὶ τὴν οἰκειότητα πρὸς τὰς Μούσας,τὴν ἁρμονίαν τοῦ σώματος καὶ τὴν ὠμορφιὰν τῆς ψυχῆς. Ὁ Πίνδαρος δὲν ἦτο κατὰ τίποτε ἀνώτερος τῶν ἀγωνιστῶν τοὺς ὁποίους ὑμνοῦσε, ὁ δὲ ἔρως τοῦ καλοῦ ἦτο ἔμφυτος εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας. Ὁ ποιητὴς συνεταυτίζετο μὲ τὸν πολίτην καὶ ὁ πολίτης μὲ τὸν ποιητήν. Εἰς κάθε ἀγυιὰν τῶν Ἀθηνῶν αἱ λυρικαὶ τῆς τέχνης χορδαὶ ἀντήχουν αὐτομάτως, ὅπως μία φόρμιγξ ποὺ ἠχεῖ μονάχη της εἰς τὴν πνοὴν τοῦ ἀνέμου. Ἡ μεταξὺ τῶν τότε καὶ τῶν ἔπειτα ποιητῶν διαφορὰ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀποδοθῇ μονάχα εἰς τὴν ὑπεροχὴν μερικῶν ἀτόμων — ἀφοῦ ἡ φύσις μοιράζει τὰ σπέρματα τῆς μεγαλοφυΐας πάντοτε καὶ παντοῦ καὶ μὲ κάποιαν ἰσότητα — ἀλλ' εἰς ὁλόκληρον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ποὺ ἀπετέλει ἐξαίρεσιν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ ηὐτύχησε νὰ ζήσῃ εἰς μίαν μαγικὴν πραγματικῶς ἀτμόσφαιραν...

Προχωρῶν ὁ Ροΐδης εἰς τὸν συγκριτικὸν αὐτὸν παραλληλισμὸν μεταξὺ τῶν μεγάλων ποιητῶν καὶ τῆς ἐποχῆς των, ἀναφέρεται εἰς τὸν Σοφοκλῆ, τὸν Δάντην, τὸν Σαῖξπηρ, τὸν Μίλτωνα. Ὁ ἐπικριτής του, ὁ ὁποῖος συχνὰ κατηγορεῖ τὸν Ροΐδην ὅτι περιπίπτει εἰς ἀντιφάσεις, τοῦ προβάλλει τὴν ἀπορίαν: Θεωρεῖτε τὴν ἐποχὴν τοῦ Δάντη ποιητικήν, ἀκριβῶς διότι εἶνε φρικώδης καὶ ἀπαισία. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Σοφοκλῆ τὴν ἐποχὴν τὴν χαρακτηρίζετε ἐπίσης ποιητικήν, διὰ τὸν ἀντίθετον ὅμως λόγον. Πῶς λοιπόν; Ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ πίστις ἐμπνέουν τοὺς ποιητὰς — ἀλλὰ καὶ ἡ ἀθεΐα ἐπίσης ;

Τὴν ἰδίαν ἀπορίαν ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Ἰω. Παπαδιαμόπουλος, εἰς τὸ μικρὸν φυλλάδιον ποὺ ἐξέδωσε «Ἐπὶ τῆς φιλολογικῆς ἔριδος Ροΐδου — Βλάχου». Ἀλλ' ὁ Ροΐδης δὲν πιάνεται τόσον εὔκολα εἰς τὰς πονηρὰς τῶν ἐπικριτῶν του παγίδας: «Ἡ ἐποχὴ — ἀπαντᾷ — κατὰ τὴν ὁποίαν ἔζησεν ὁ Δάντης ἦτο πράγματι βδελυρά, ἀλλὰ προσφορωτάτη ὅμως εἰς τὴν ποίησιν. Καμμία δὲν ὑπάρχει ἀντίφασις. Τὸ ΠΑΝΘΕΟΝ καὶ τὸ ΠΑΝΔΑΙΜΟΝΙΟΝ εἶνε ἐξ ἴσου ποιητικὰ καὶ εἶνε ἰσομήκη τοῦ Ἀρχαγγέλου καὶ τοῦ ἀντάρτου δαίμονος τὰ πτερά. Τὸ μεγαλείτερον κακούργημα ἠμπορεῖ νὰ εἶνε ἀπὸ καλλιτεχνικὴν ἔποψιν ποιητικώτερον ἀπὸ τὴν ἀρετήν. Ἡ τέχνη εἶνε Πρωτεύς. Πέρνει ὅλα τὰ σχήματα καὶ εἶνε ἱκανὴ νὰ περικοσμήσῃ ποιητικῶς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, τὸ κάλλος καὶ τὴν δυσμορφίαν, τὰ εὐγενέστατα καὶ τὰ αἴσχιστα αἰσθήματα τῆς καρδιᾶς. Ὅσο μεγαλείτεραι εἶνε αἱ ἀντιθέσεις τόσο σφοδρότερος γίνεται ὁ σάλος τῆς φαντασίας...» Τὴν ἀρχὴν αὐτὴν ἐφαρμόζει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ Δάντη. «Δὲν γνωρίζω — λέγει — καμμίαν ἐποχὴν ποὺ νὰ δίνῃ εἰς τὸν ποιητὴν μεγαλειτέραν ἀντίθεσιν ἀπὸ τὴν ἐπικρατοῦσαν μεταξὺ τοῦ ὑπερακμάζοντος θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς διαγωγῆς τῶν Ἰταλῶν. Ὅλοι ἐπίστευον εἰς ἕνα ὑπέρτατον δικαστήν, τιμωρὸν τῶν ἀνομημάτων. Συγχρόνως ὅμως ἦτο τόση ἡ ἔξαψις τῶν παθῶν καὶ τόσον ἀκαταμάχητη ἡ δίψα τῆς ἐξουσίας, τῆς ἐκδικήσεως, τοῦ χρυσοῦ καὶ τῆς γυναικός, ὥστε συνέτριβε τὸν βαρὺν χαλινὸν τῆς πίστεως. Ἡ σφοδρότης τοῦ πάθους, ἐξουδετερώνουσα τὴν ἐλευθέραν θέλησιν, ἔπαιζε ρόλον παρόμοιον μὲ τὸν ρόλον τῆς Εἱμαρμένης εἰς τὴν ἀρχαίαν τραγῳδίαν. Τῆς Φραγκίσκας ἡ ὄψις ἐνῷ προσέφερε τὰ χείλη της εἰς τὸν ἐραστὴν ἦτο ἄχρωμη καὶ ἐκεῖνος ἔτρεμεν ὅλος. Καὶ οἱ δύο εἶχαν παροῦσαν ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια των τὴν φοβερὰν ὀπτασίαν ἑνὸς τιμωροῦ πυρός, ἀτελειώτου καὶ ἀναποφεύκτου. Ἀλλὰ ἕνα φίλημα ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς ἀντάξιον τῶν βασάνων τῆς αἰωνιότητος. Καὶ δι' αὐτὸ ἴσως τὸ φίλημα αὐτὸ ἤχησε ἀπὸ κάθε ἄλλο ποιητικώτερα εἰς τὴν καρδιὰ τῶν ἀνθρώπων...» Καὶ συμπληρώνων τὴν εἰκόνα «...Εἰς τὴν Τυρρηνίαν ὁ πυρετὸς αὐτὸς εἶχε κορυφωθῆ. Καὶ ἡ πυρέσουσα φαντασία παρίστανε τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἐπιγείου πόθου περιβεβλημένον μὲ τόσο ἀκαταμάχητα θέλγητρα, ὥστε χάριν αὐτοῦ ἐθυσίαζαν ἀδιστάκτως καὶ παροῦσαν καὶ μέλλουσαν ζωήν. Ἄρχοντες καὶ λαός, ἱεράρχαι καὶ ὁπλαρχηγοί, διῃρημέναι εἰς δύο ἀντίθετα στρατόπεδα εἰς μαύρους καὶ εἰς λευκούς, διέπρατταν ἐναντίον ἀλλήλων τὰ αἴσχιστα. Ὅταν ὅμως ἐπήρχετο ἡ μόνωσις τῆς νυκτός, κακὰ τότε ὀνείρατα ἐτάραζαν τὸν ὕπνον των : ποταμοὶ πυρός, παγεραὶ περιπτύξεις δρακόντων, χιτῶνες πυρακτωμένου σιδέρου, λουτρὰ ζεματιστοῦ ἐλαίου καὶ φρικαλέοι δαίμονες, οἱ ὁποῖοι ἐπέσειαν ὡς μάστιγας ὄφεις φαρμακερούς. Τὰ ὀνείρατα αὐτὰ συνήθροισεν ὁ Δάντης καὶ συνήρμοσεν ἀπὸ αὐτὰ τὴν Κόλασίν του. Καὶ ἡ εἰκὼν ἦτο τόσον ἀκριβὴς καὶ σύμφωνη μὲ τὰς φοβερὰς νυκτερινὰς ὀπτασίας, ποὺ ἐπιφοιτοῦσαν εἰς κάθε προσκέφαλον, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ὥστε ὁ πολὺς ὄχλος τῆς Ἰταλίας ἐπίστευσε ὅτι ὁ ποιητὴς εἶχε κατέλθει πραγματικῶς εἰς τὰ Τάρταρα καὶ ὅτι ἀπὸ τὰς φλόγας τῆς κολάσεως εἶχαν κοκκινήσει αἱ τρίχες τοῦ πώγωνός του, ποὺ ἦτο φυσικὰ ἐρυθρός!..» Ὁμοίως ὁ Σαῖξπηρ, εἶχε προκύψει ἀπὸ τὸν κύκλον τοῦ μέσου αἰῶνος. ἀπὸ τὸ χάος τῶν πολέμων. ἀπὸ τὴν σύγκρουσιντῶν φυλῶν καὶ τῶν ἱπποτικῶν παραδόσεων.

Ἀλλὰ ὁ Μίλτων;... Ἦτο λοιπὸν καὶ τοῦ Μίλτωνος ἡ ἐποχὴ ποιητική; Καὶ ἂν δὲν ἦτο — ὅπως ἰσχυρίζοντο οἱ ἐπικριταὶ τοῦ Ροΐδη ὅτι δὲν ἦτο— τί ἐγίνετο ἡ περίφημος «περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα;... «Ἂν ἡ τότε πουριτανικὴ κοινωνία — ἀπαντᾷ ὁ Ροΐδης — ποὺ εἶχε μόνον ἰδανικὸν τὸ καθῆκον, ὑποτεθῇ ὡς ἐκ τούτου πεζή, ἡ πεζότης αὐτὴ ἀντανακλᾶται καὶ εἰς τὸ ᾆσμα τοῦ σημαιοφόρου της Μίλτωνος, ποὺ δὲν ἔκαμε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ συγχωνεύσῃ καὶ νὰ χύσῃ εἰς τὸ καλοῦπι τοῦ ἔπους, τοὺς πόθους, τὰς ἐνατενίσεις καὶ τὰς ἰδέας τῆς ἀπειραρίθμου στρατιᾶς ποὺ τὸν ἠκολούθει. Βέβαια ἡ ἐποχὴ τοῦ Μίλτωνος δὲν ἦτο ἀπολύτως ποιητική. Ἀλλὰ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ Ἔγελος ἀποκαλεῖ τὸ ἔπος του «ὄψιμον ἐξάνθημα» καὶ τὸ κατατάσσει εἰς βαθμίδα πολὺ κατωτέραν ἀπὸ τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Δάντην ποὺ ἦσαν ἐκπρόσωποι μιᾶς πολὺ ποιητικωτέρας ἐποχῆς... Μὲ τὴν γνώμην τοῦ Ροΐδου, δηλαδὴ μὲ τὰς τεχνοκριτικὰς θεωρίας τοῦ Ταὶν, συνετάχθησαν ὅλοι σχεδὸν οἱ σημερινοὶ διανοούμενοι, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ περιοδικὸν «Ἐργασία» ὑπέβαλε τὸ ἐρώτημα: εἰς ποῖα αἴτια ὀφείλεται ἡ σημερινὴ χαλάρωσις τῆς φιλολογίας μας. Κατὰ μεγίστην πλειοψηφίαν τὴν ἀπέδωσαν ἄλλοι εἰς τὰς γενικὰς συνθήκας τῆς μεταπολεμικῆς ἐποχῆς — τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ὑλιστικοῦ πνεύματος, τὴν ἔλλειψιν ἀποκρυσταλλωμένων ἰδανικῶν, τὴν βιοποριστικὴν στενοχωρίαν κτλ. — ἄλλοι, ὅπως ὁ κ. Μελᾶς, εἰς τοπικοὺς συντελεστὰς καὶ παράγοντας, εἰς τὸν «παμπροσφυγισμόν», τὴν πτῶσιν τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου ἀπὸ τὴν συρροὴν ἀκαλλιεργήτων καὶ ἀμορφώτων μαζῶν, τὴν ἔλλειψιν μιᾶς θερμῆς ἀτμοσφαίρας ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος γύρω ἀπὸ τὴν ποίησιν καὶ τὴν τέχνην. Ὥστε εἶχεν ἄδικον ὁ Βλάχος καὶ εἶχε δίκαιον ὁ Ροΐδης; Καὶ τώρα καὶ ὅπως καὶ τότε, ἡ ἀλήθεια δὲν εὑρίσκεται εἰς τὰ δόγματα. Ὁ Ὀλιβιέ, ἔλεγε κάποτε, ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶνε ἕνα ἀκρωτηριασμένον ἄγαλμα, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη ὑπάρχουν κατεσπαρμένα εἰς μίαν ἄγνωστον νῆσον. Οἱ τολμηροὶ ἐξερευνηταὶ εὑρίσκουν ἄλλος ἕνα θραῦσμα καὶ ἄλλος ἄλλο, καὶ νομίζουν καθένας ὅτι εὑρῆκαν τὸ ἄγαλμα ὁλόκληρον — ἀλλὰ δὲν εἶνε παρὰ ἕνα ἠκρωτηριασμένον μέλος... Ἔτσι καὶ κάθε θεωρία, ποὺ θέλει νὰ ἐξηγήσῃ τὰ πάντα κατὰ τρόπον ἀποκλειστικόν, δὲν εἶνε ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ ἕνα ποσοστὸν ἀληθείας. Καὶ τὸ ποσοστὸν αὐτὸ εὑρίσκεται τόσον εἰς τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Βλάχου, ὅσον καὶ εἰς τὰς θεωρίας τοῦ Ροΐδου. Ὁ ποιητὴς καὶ γεννᾶται καὶ γίνεται. Ὁ Πλάτων εἶπε διὰ τοὺς ποιητάς: «οὐχ οὗτοι εἰσὶν οἱ τὰ ποιήματα λέγοντες, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐστὶν ὁ λέγων καὶ διὰ τῶν ποιητῶν φθέγεται πρὸς ἡμᾶς». Ἀλλὰ ἡ θεία αὐτὴ «μανία», ἡ χάρις αὐτὴ — ἡ ἔσωθεν ἢ ἄνωθεν — τῆς ποιητικῆς μεγαλοφυΐας, ἡ ἔλλαμψις αὐτή, ποὺ τῆς φωτίζει καὶ τῆς ἐπιτρέπει νὰ συλλάβῃ τὴν ἐποχήν της, τοὺς κραδασμοὺς καὶ τὰ ρεύματα τῆς στιγμῆς, sub specie aeternitatis δὲν εἶνε παρὰ ὁ σπόρος, καὶ ὁ σπόρος αὐτὸς δὲν ἀρκεῖ. Διὰ νὰ γίνῃ δένδρον, ἄνθος, καρπός, χρειάζεται γόνιμος ἀτμοσφαῖρα καὶ ἀδρόχυμον ἔδαφος. Δὲν φυτρώνουν φοίνικες εἰς τοὺς πάγους, οὔτε ἔλατα εἰς τὴν ἔρημον...

ΤΑΚΗΣ ΜΠΑΡΛΑΣ

---

* Βλέπε Ἐπιφυλλίδα τῆς περασμένης Τρίτης 23 Φεβρουαρίου.